

Pastoralni emotivni obrat

”Nemojte spremati odveć intelektualne i razrađene propovijedi: govorite jednostavno, govorite srcima. Takva će propovijed biti istinska hrana. A neka vjernicima bude radost i potpora vaš život jer riječ ne vrijedi bez primjera života. Bolje bi bilo vratiti se natrag. Dvostruki je život ružna bolest u Crkvi.” Ovo su riječi iz propovijedi pape Franje prigodom nedavnog ređenja četvorice svećenika Rimske biskupije. Već smo navikli da ovaj papa svako malo dotakne neku bolnu i ružnu stranu Crkve. Ni ovdje nije drukčije. Ne možemo prečuti ovo jasno izricanje bolesti podvojenog života. Papa ne konstatira samo da u Crkvi postoje svećenici koji jedno govore, a drukčije žive. Takav prigovor ne bi bio ništa novo. Jedina bi novost bila da o tome govori vrhovni poglavar Crkve. Oni koji očekuju da je zadaća vrhovnog poglavara Crkve štiti Crkvu i njezine članove od napada izvana, ostat će razočarani jer će im se ovakvim govorom uvijek činiti kako papa čini upravo suprotno i kako, umjesto da štiti svoje od napada, sam čini isto napadajući svoje riječima svojih protivnika. Oni, pak, koji naslućuju da se papa nadahnjuje na evanđeoskim riječima, opazit će da je to isto što je činio i Isus. On je, doduše, više puta štitio svoje učenike od nepravednih napada, ali nitko prema njima nije bio toliko oštar i jasan kao on sam. Svako društvo s jakim osjećajem ugroženosti izvana ima nagnuće skrivati svoje nedostatke i mane. Tako trpi i zbog napada izvana i zbog nutarnjih bolesti koje prekriva. Tko hoće zdravo, slobodno i otvoreno društvo ne može zaobići bol nedostataka, mana, grijeha. I dok bi papa koji bi samo štitio Crkvu od napada izvana bio siguran u podršku iznutra, onaj kojemu je stalo do ozdravljenja Crkve iznutra više nije siguran u podršku svojih iznutra, a podrška izvana mu može biti samo otežavajuća. Pa ipak, nije teško opaziti kako je za takav stav potrebno više hrabrosti; one evanđeoske koja se ne sastoji samo u imenovanju ružnih strana, nego u dubokom povjerenju da Bog može ozdraviti i iscijeliti ono što je bolesno i podvojeno.

Podvojenost riječi i života ima svoje korijene u dubljoj podvojenosti. Papa će je imenovati istoga dana, neposredno nakon mise ređenja, za vrijeme *Angelusa*. “Ima jedna dimenzija kršćanskoga iskustva koju vjerojatno ostavljamo malo u sjeni: duhovna i osjećajna dimenzija... Ponekad previše racionaliziramo vjeru i riskiramo da izgubimo opažanje tona onog glasa, glasa Isusa dobrog pastira koji potiče i fascinira.” Odveć racionalne propovijedi i odveć zanearena osjećajnost. Ovako podvojeni život nije rijetkost. Na jednoj strani stoji golemi trud oko racionalnosti, potrebe da se razumom osvijetle bilo tajne vjere bilo arhaični, a temeljni kršćanski tekstovi,

spojen sa silnom potrebom dominantne zadnje riječi u pitanjima vjere i morala, a nerijetko i u svim područjima života. Na drugoj, pak, strani stoji odveć siromašni emotivni život, kruta pobožnost, neosobni odnosi s vjernicima i birokratizirani odnosi unutar hijerarhijske Crkve. Tako podvojeni život ne donosi dobra ni vjernicima ni svećenicima do te mjere da Papa kaže kako bi bilo bolje vratiti se natrag. Natrag u jedinstvo života prije nego li se dogodila ta podvojenost.

Ako bismo pomislili kako je riječ samo o bolesti Crkve, prevarili bismo se. Racionalizacija života na štetu duhovnosti i osjećaja nije samo problem Crkve, nego cijele zapadne kulture. To je zasigurno jedan od razloga zbog kojega se zadnjih desetljeća tako intenzivno i tako često bavimo osjećajima. Već se u humanističkim i društvenim znanostima uvriježio i termin osjećajnog obrata, *emotional turn*, koji podsjeća na nešto raniji filozofski jezični obrat, *linguistic turn*.

Ako svoj pogled usmjerimo na početke zapadne civilizacije u Grčkoj i Rimu, opazit ćemo golemi i stoljetni trud oko ovladavanja osjećajima. Stoicima je, primjerice, bilo puno važnije da ovladaju tom divljom osjećajnom snagom i da postanu njezini gospodari, nego li trud oko uvida u tajne kozmosa. Do nas su došli sjajni tekstovi koji svjedoče o golemom trudu razumijevanja osjećaja i iznalaženja tehnika kojima je bilo moguće ovladati i upravljati osjećajima. Ne iznenađuje nas da su upravo ti tekstovi danas ponovo aktualni i da danas imamo nebrojene studije posvećene pitanjima osjećaja.

Trud oko ovladavanja emocijama dolazi iz potrebe izlaska iz ovisnosti, odnosno neslobode kojoj je izložen netko tko nije gospodar nad svojim osjećajima. Filozofija je to prva opazila. Iz pozornosti na slobodu vrlo rano se počela baviti pitanjima tehnika koje olakšavaju izlaz iz takve vrste neslobode.

Kršćanstvo je u svojim počecima također bilo snažno nošeno nutarnjom snagom koja je bila jača od straha za život, snažnija od društvene odbačenosti i prijezira te životnija od povrijeđenosti i neprihvatanja. To nije bila nadasve intelektualna snaga, premda je prva Crkva znala privući izrazito nadarene ljude. Snaga koja ih je nosila dolazila je od vrlo jasnog odnosa s Uskrslim. Odnos s ubijenim, uskrslim i živim Gospodinom nije bio ni samo intelektualni ni samo osjećajni. Bio je životan. Život nije bio podijeljen. Bio je cjelovit.

Kako se dogodilo da se život podvojio, da je racionalnost preuzela život, a osjećajnost gurnuta u iracionalno, maglovito, drugotno?

Već je u Grčkoj nakon Sokrata postalo jasno kako za dobar život nije dovoljna samo svijest. Bilo je potrebno stvoriti određeni stav, izvježbati um i osjećaje te dospjeti u stanje imuniteta bilo pred naltima osjećaja bilo pred životnim nedaćama. Takvo se stanje moglo izgraditi samo vježbama. One su bile vrlo različite. Odnosile su se

na sabranost i usmjerenost uma, na ophođenje s hranom i pićem, na međuljudske odnose, posebice na povrede koje se tu događaju i na poseban način na ophođenje sa vlastitom krhkošću i smrtnošću.

Kršćanstvo je preuzelo veliki broj ovih disciplina i dalje ih razvijalo u svojoj duhovnosti i u praktičnom životu. Duhovne vježbe su velikim dijelom preuzele klasično vježbanje duha. Upravo je na duhovnim vježbama unutar kršćanstva moguće opaziti kako se praksa malo po malo pretvarala u intelektualni rad. Danas se gotovo uvriježilo shvaćanje da su duhovne vježbe odvojeno vrijeme u kojem dominira pasivno slušanje predavanja povezano s intenzivnijom molitvom. Posve su iz svijesti nestale vježbe kojima se pojedinac borio protiv svojih strasti vezanih uz tijelo, hranu, piće i odnose te protiv svojih emotivnih stanja vezanih uz tjelesnost, ovisnosti i smrtnost.

Razlog nije u nevažnosti ovog područja, nego u pretpostavci da je ono posve riješeno. To je rezultat duge tradicije u kojoj je mudar samo onaj tko je bez osjećaja i u kojoj su afekti bolesti duše. Osjećaji spadaju u ono najniže u ustrojstvu ljudske duše, a duhovne se vježbe bave onim najvišim pa ni ne mogu gubiti vrijeme na strasti i osjećaje. Ova oholost razuma je došla do svojih granica. Razum samom sebi postavlja mnoštvo prepreka u odlučivanju. Odatle tolika popularnost emotivne inteligencije. Emocije imaju svoju spoznajnu jezgru. Nisu iracionalne. U njima se kriju uvjerenja i vrednovanja. Ne izoliraju nas. Naprotiv! Upućuju nas na svijet i druge ljude izvan i iznad nas. Bojaju ih posebnim bojama i prikazuju u svjetlu koje je čas ljubavno, čas odvratno, čas prijateljsko, a čas jezovito. Razum ne dohvaća svijet na način kako to čine emocije. Na iskustvenoj razini osjećaji imaju silnu moć uvjerenja. Ono što osjećamo za nas je jednostavno tako. Ono što nam osjećaji posreduju gotovo je nemoguće odbaciti od sebe kao krivo. Osjećaji zahvaćaju i tijelo i duh. Mi smo zahvaćeni. Razum može jasno vidjeti svijet, ali ne mora biti zahvaćen njime. Ovdje se naslućuje što papa Franjo želi svojom uputom mladim svećenicima.

Osjećaji su središnji dio ljudskog života. Osvjetljuju nutarnji svijet, potiču na djelovanje i razlučuju važno od nevažnoga, značajno od beznačajnoga. Osjećaji se protežu dalje od našeg svjesnog života. Imaju moć nad nama, ali nismo im izručeni kao bespomoćne sluge ili žrtve. Utječemo na svoje osjećaje. Intenziviramo ih ili ih umanjujemo, oduzimao im snagu i silinu ili ih svjesno činimo snažnijima i dubljima.

Nakon što su znanosti otkrile osjećaje sada to čini i pastoral. Osjećaji s papom Franjom postaju važni i za propovijedanje.

Nije naravno samo riječ o aktualizaciji aristotelovske predodžbe dobrog govornika. Prije će biti riječ o reakciji na odveć hladne i intelektualne propovijedi na koje je papa Franjo alergičan. Već je u svo-

joj enciklici *Evangelii gaudium* govorio o propovijedanju. Tamo kaže kako propovijed ne može biti moralistička ili doktrinarna niti samo pouka iz biblijske egzegeze. Sve je to vezano uz istinu, ali istina ne može ići odvojeno od ljepote i dobrote. Ako je istinu moguće smjestiti samo u razum i jezik, ljepotu i dobrotu nije. Ova tri transcendentalna obilježja bitka postaju sada i pastoralni zahtjev. Papa Franjo to izriče jezikom osjećaja. Ljepota i dobrota diraju cijeloga čovjeka. Pokreću ga. Nutkaju ga na komunikaciju. Papi je mjerilo za dobru propovijed srce koje gori dok sluša. Srce gori kada sluša priču, kada je toliko pozorno da ne primjećuje prijedeni put i umor u nogama. Usplamtjelo srce ima vruću želju za još, a ne potrebu da priča što prije završi. Užarena srca lako stvaraju zajedništvo, a zajedništvo je pretpostavka da se Gospodin koji je nazočan u priči zadrži i za stolom pa da se učenicima otvore oči kada on uzme kruh i prelomi ga. Papa zamišlja da propovijed nije dociranje koje svećenik čini u ime Gospodinovo. Obratno stoje stvari. Propovjednik dodiruje užarena srca koja se vole, srce Gospodinovo i srce vjernika. I onda govori iz punine srca objave i iz otvorenog srca vjernika. Svećenik je tako posrednik koji ima riječ, a ona služi za oba sugovornika. Gospodin želi da netko izrekne osjećaje naroda. Propovjednik predstavlja vjerničku stranu pred Gospodinom i Gospodinovu stranu pred vjernicima. Propovjednik ne propovijeda sebe, nego Krista Gospodina, a sam je sluga naroda poradi Isusa. Ovdje je model i uloga propovjednika promijenjena. Propovjednik nije pozvan docirati, poučavati, prosvjetljivati, nego izreći osjećaje naroda kako bi se uspostavio dijalog Gospodina i naroda.

Teologija je govor o Bogu. Razvila se kao hermeneutska znanost, to jest kao trud oko razumijevanja i izricanja religioznog razumijevanja sebe i svijeta. Odnosi se na razumijevanje i interpretaciju starih tekstova, na shvaćanje i tumačenje smisla religioznih odnosa i svjedočenja, pojašnjenja odnosa u društvu i kulturi. Teologija se bavi mnoštvom empirijskih odnosa. U tom kontekstu je sasvim jasno da se susreću osjećaji. Oni su središnji dio religioznog iskustva i doživljaja svijeta. Kada su naravni i sastavni dio komunikacije s Bogom i vjernika međusobno, onda svi kušaju i veću blizinu i zajedništvo. Tamo gdje su osjećaji potisnuti, na površinu izlazi porazna podvojenost. Papa Franjo to izriče i jasno i jednostavno. Najneobičnije u Crkvi je, međutim, otvorena mogućnost da hladno i racionalno kršćanstvo u trenu bude prožeto užarenim srcem. Tako se dogodilo na putu u Emaus i to se već ponovilo bezbroj puta na mnogim drugim životnim putovima. Ovo je potrebno čuti kada papa Franjo govori o ružnoj bolesti podvojenih života u Crkvi.

Ante Vučković